

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kokius vadovėlio turinio kokybės aspektus nurodo mokslininkai?**

■ **Kaip Lietuvos mokytojai vertina vadovėlių turinio kokybę?**

■ **Kokią įtaką turi vadovėlis renkantis mokymo(si) turinį?**

■ **Kokią vietą vadovėlis užima Europos šalių bendrojo ugdymo mokyklose?**

■ **Kokios mokymo priemonės naudojamos kartu su vadovėliu?**

BENDROJO UGDYMO DALYKŲ VADOVĖLIAI: TURINIO KOKYBĖ IR NAUDOJIMAS PAMOKOJE

Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlis tebėra svarbi ir dažniausiai naudojama pamokoje mokymo priemonė. Todėl šiandien daug diskutuojama apie vadovėlių kokybę, turiniui keliamus reikalavimus ir kitų mokymo priemonių naudojimą ugdymo procese. Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos šalyse, yra nustatyti reikalavimai vadovėlių turinio kokybei ir vertinimo procedūroms. Svarbiausias vadovėlių vertinimo tikslas yra nustatyti vadovėlio tinkamumą naudoti ugdymo procese. Idealių ir visiems tinkančių vadovėlių nebūna, tačiau keičiantis ugdymo turiniui, orientuojantis į aktyvų mokymąsi keičiama „gero vadovėlio koncepcija“, kuria remdamasis autorius rengia vadovėlį, vertintojas vertina jo turinį, mokytojas – pasirenka vadovėlį, o mokinys mokosi ir įgyja reikiamas kompetencijas. Akivaizdu, kad siekiant ugdymo programose apibrėžtų rezultatų vien vadovėlio nebepakanka, reikalingos ir kitos mokymo priemonės. Atsižvelgiant į šias kaitos tendencijas yra rengiami vadovėlių komplektai arba kitos spausdintos ar skaitmeninės mokymo priemonės. Siekiant geriau suprasti ir įvertinti Lietuvos bendrojo ugdymo būklę svarbu aptarti vadovėlių ir kitų mokymo priemonių turinio kokybę ir naudojimą ugdymo procese.

Esminės išvados

- Daugelyje Europos šalių matyti tendencija, kad vadovėlis palaipsniui, bendrajame ugdyme buvęs pagrindinis ir vos ne vienintelis mokymosi šaltinis, tampa tik viena iš mokymo priemonių, tačiau dauguma Lietuvos mokinių vadovėliu pamokoje naudojasi kaip pagrindine mokymosi priemone.
- Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos mokytojai geriausiai įvertino naudojamų vadovėlių teikiamas galimybes ugdyti kompetencijas. Prasčiausiai jie įvertino vadovėliuose siūlomus mokinių pažangos ir pasiekimų įsivertinimo būdus, pateiktos medžiagos tinkamumą įvairių mokymosi stilių ir gebėjimų mokiniams, taip pat pritaikomumą savarankiškam mokymuisi.
- Mokytojai, pamokoms rinkdamiesi mokymo turinį, paprastai laikosi Bendrosiose ir egzaminų programose pateiktų reikalavimų, stengiasi sužinoti, kokios naujovės šiuo metu siūlomos turinio specialistų, taip pat remiasi tradicine savo dalyko mokymo praktika ir savo patirtimi. Du trečdaliai mokytojų, apsisprenddami dėl mokymo per pamoką turinio, pasitiki vadovėliuose siūloma mokymo seka, turiniu ir būdais.
- Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros išorinių vertintojų stebėtų pamokų protokolų duomenimis, 63 proc. mokytojų kartu su vadovėliu naudojo dar kokią nors mokymo priemonę – dažniausiai tradicines vaizdines priemones, audiovizualines ir (arba) vizualines priemones, rodomas visai klasei (paprastai pateiktis), ir mokytojo parengtą dalijamąją medžiagą.
- Mokytojai paprastai retai pamokose naudoja individualiam mokinių darbui skirtas skaitmenines mokymosi priemones.
- Per chemijos, biologijos ir fizikos pamokas mokytojai rečiau naudoja eksperimentams skirtą įrangą ir medžiagas, o dažniau orientuojasi į visai klasei, bet ne individualiam darbui skirtas tradicines mokymo priemones ir skaitmenines mokymo priemones.
- Mokymo diferencijavimui ir papildomai informacijai teikti mokytojai gana dažnai naudoja savarankiškai parengtą dalijamąją medžiagą.

VADOVĖLIO TURINIO KOKYBĖS ASPEKTAI

Vadovėlio paskirtis – daryti mokymąsi lengvesnį, o jo medžiaga parenkama ir struktūrinama taip, kad padėtų siekti numatytų mokymosi tikslų ir skatintų mokinius mokytis.

Vadovėlių tyrinėtojų nuomone, šiuo metu vadovėlis tebėra svarbus ugdymo proceso įrankis, o jei mokytojo kvalifikacija nėra pakankama, vadovėlis jam yra pagrindinė priemonė, padedanti siekti ugdymo tikslų. Dažnai vadovėlis yra vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos kasdieniam mokytojo darbui klasėje.

Daugelis vadovėlių tyrinėtojų teigia, kad neužtenka apibrėžti tik vadovėlio vaidmenį ugdymo procese, reikia ir nustatyti vadovėlio turinio kokybės kriterijus. Kad mokymas ir mokymasis būtų prasmingas žinių kūrimo procesas, turintis aiškius tikslus, svarbūs šie vadovėlio turinio kokybės aspektai:

- *Vadovėlio turinys turi derėti su ugdymo programomis*, jis turi būti susietas su ugdymo tikslais. Vadovėlyje pateikta medžiaga turėtų atitikti nustatytą dalyko turinio apimtį ir padėti siekti ugdymo programose apibrėžtų pasiekimų.
- *Vadovėlio tekstas turi būti mokiniams aiškus ir suprantamas*. Vadovėlio kalba turi būti aiški, tiksli ir taisyklinga. Tik suprantama ir aiškia kalba parašytas vadovėlis teikia galimybę sėkmingai pasiekti ugdymosi tikslus.
- *Vadovėlis turi būti aiškios struktūros*. Vadovėlio medžiagos suskirstymas į skyrius ir temas turi būti logiškas, padėti planuoti mokymąsi. Prieš skyrių ar temą nurodomi mokymosi tikslai turi padėti suprasti, ką reikės išmokti nagrinėjant naują temą. Nuorodos,

pastabos, taisyklės, paaiškinimai ir kt. turi padėti mokiniams mokytis.

- *Vadovėlyje turi būti pateiktos mokytis skatinančios iliustracijos*. Vadovėlio iliustracijos turi būti skirtos konkreitiems ugdymosi tikslams, tikslingai atrinktos, papildančios vadovėlio tekstą, pateikiančios informaciją apie objektus ir įvykius, ugdančios kūrybinį mąstymą, mokančios spręsti problemas.
- *Vadovėlyje turi būti pateikiamos mokytis ir įsivertinti skatinančios užduotys*. Vadovėlio užduotys turėtų teikti mokiniams galimybę rinktis tinkamas mokymosi strategijas, skatinti naują mokomąją medžiagą siekti su anksčiau įgytomis žiniomis ir gebėjimais, gauti grįžtamosios informacijos ir įsivertinti. Jos turėtų būti pritaikytos skirtingų ugdymosi poreikių ir gebėjimų mokiniams.

Šiuos požymius turintys vadovėliai gali būti apibūdinami kaip autorių sukurtos savitos „mokymosi sistemos“, kuriose pateikta tekstinė ir vaizdinė medžiaga, jos struktūra, užduotys, klausimai ir kiti elementai mokinius nuosekliai moko mokytis ir siekti ugdymo programose apibrėžtų tikslų ir rezultatų.

Lietuvoje vadovėlis šiuo metu yra viena iš pagrindinių mokytojų priemonių, todėl labai svarbu, kad jis atitiktų šiuolaikines ugdymo koncepcijas: ne tik pateiktų susistemintas ir mokiniams tinkamas dalykines žinias, bet ir padėtų ugdyti gebėjimus šias žinias taikyti praktiškai, kelti ir formuluoti problemas, skatintų mokytis naudojantis skaitmeninėmis technologijomis, padėtų mokiniams greitai rasti ir atsirinkti informaciją ir dalintis ja su kitais.

VADOVĖLIŲ TURINIO KOKYBĖ MOKYTOJŲ POŽIŪRIU

Lietuvos bendrojo ugdymo dalykams mokytis skirtų vadovėlių rinka dažnai teikia galimybę rinktis įvairių autorių parengtus ir įvairiais metais išleistus vadovėlius. 2011 m. atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad dažniausiai mokykloje, kokius vadovėlius pasirinkti, sprendžia to dalyko mokytojas ir mokyklos metodinių grupių nariai¹. Kitų asmenų (mokyklos vadovo, mokyklos tarybos narių ar mokyklos bibliotekininko) įtaka renkantis vadovėlius yra daug mažesnė. To paties tyrimo metu respondentų buvo prašyta įvertinti vadovėlius ir jų komplektus, iš kurių tyrimo metu jie mokė mokinius. Respondentai vertino vadovėlius, kuriuos dažniausiai buvo patys ir pasirinkę ar bent buvo dalyvavę juos renkantis. Jiems buvo pateikti 9 teiginiai prašant nurodyti, ar jie pritaria šiems teiginiams.

Apibendrinant galima teigti, kad ne mažiau kaip pusė respondentų nurodė, jog visais devyniais aspektais pamokose naudojami vadovėliai jų lūkesčius atitinka visiškai ar bent iš

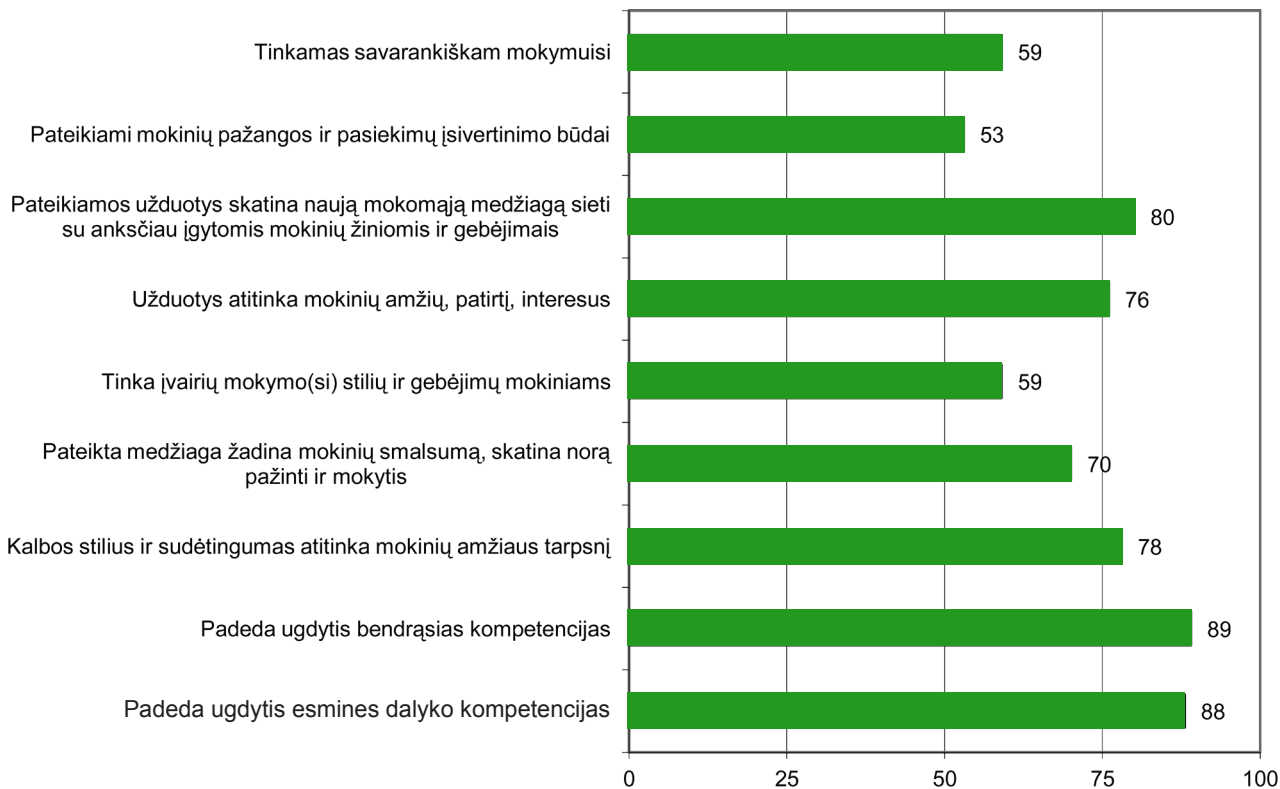
dalies, o 5 aspektus iš 9 taip įvertino net keturi penktadaliai ir daugiau respondentų. Geriausiai vertinami du vadovėlių kokybės aspektai: galimybė su naudojamų vadovėlių pagalba ugdytis bendrąsias ir esmines dalyko kompetencijas.

Prasčiausiai vertinami šie vadovėlių kokybės aspektai: vadovėliuose pateikiami mokinių pažangos ir pasiekimų įsivertinimo būdai; tinkamumas įvairių mokymosi stilių ir gebėjimų mokiniams; tinkamumas savarankiškam mokymuisi (1 pav.).

Analizuojant mokytojų vertinimų skirtumus pagal mokyklos tipą matyti, kad visais atvejais geriausiai vadovėlius, su kuriais dirba, įvertino pradinė mokyklų ir mokyklų-darželių mokytojai. Kritiškiausiai vadovėlius vertino gimnazijų ir vidurinių mokyklų mokytojai, bet paprastai šių kritiškiausių vertinimų ir bendro visų apklaustų mokytojų nuomonės pasiskirstymo skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas.

¹ Plačiau apie tai – [http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/2011%20Nr%2014%20\(64\)%20Bendrojo%20ugdymo%20dalyku%20vadoveliai.pdf](http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/2011%20Nr%2014%20(64)%20Bendrojo%20ugdymo%20dalyku%20vadoveliai.pdf).

1 pav. Mokytojų, kurie visiškai arba iš dalies pritarė pateiktiems teiginiams apie naudojamus vadovėlius, dalis (proc.)

Duomenų šaltinis: UPC

VADOVĖLIO ĮTAKA RENKANTIS MOKYMO(SI) TURINĮ

2011–2013 metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų Bendruosiuose ugdymo planuose teigiama, kad ugdymo turinys formuojamas ir įgyvendinamas vadovaujantis pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosiose programose apibrėžtais mokinių pasiekimais.

Viena iš pagrindinių ugdymo proceso veiklos formų yra pamoka. Rengdamiesi pamokoms, mokytojai apsisprendžia dėl mokymo(si) turinio. Planuojant ir įgyvendinant mokymo(si) turinį svarbu ne tik tinkamai parinkti mokymo(si) priemones, bet ir tikslingai jomis naudotis visame ugdymo(si) procese. Nevertėtų mokytis vien pagal vadovėlį ir laikytis nuostatos – „spėti jį visą išseiti“. Svarbu atsižvelgti į tai, ar vadovėlio medžiaga atitinka Bendrosiose programose apibrėžtas turinio apimtis, ar tikslingai atrinktas dalyko turinys, ar medžiaga teikia galimybę ugdyti mokinių pasiekimus, apibrėžtus dalyko ugdomosios veiklos srityse.

Labai svarbus pasirengimo pamokoms etapas – mokymosi turinio atranka, mokymosi sekos ir būdų parinkimas. 2007 ir 2008 metais, atliekant nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimus, domėtasi, kas mokytojams daro įtaką apsisprendžiant dėl mokymo(si) per pamoką turinio². Respondentams vertinti buvo pateikti teiginiai, apibūdinantys dažniausius mokymo(si) turinio rinkimosi būdus.

Iš 2 pav. matyti, kad mokytojai, rinkdamiesi mokymo(si) turinį, paprastai laikosi bendrosiose ir egzaminų programose pateiktų reikalavimų ir stengiasi sužinoti, kokios naujovės

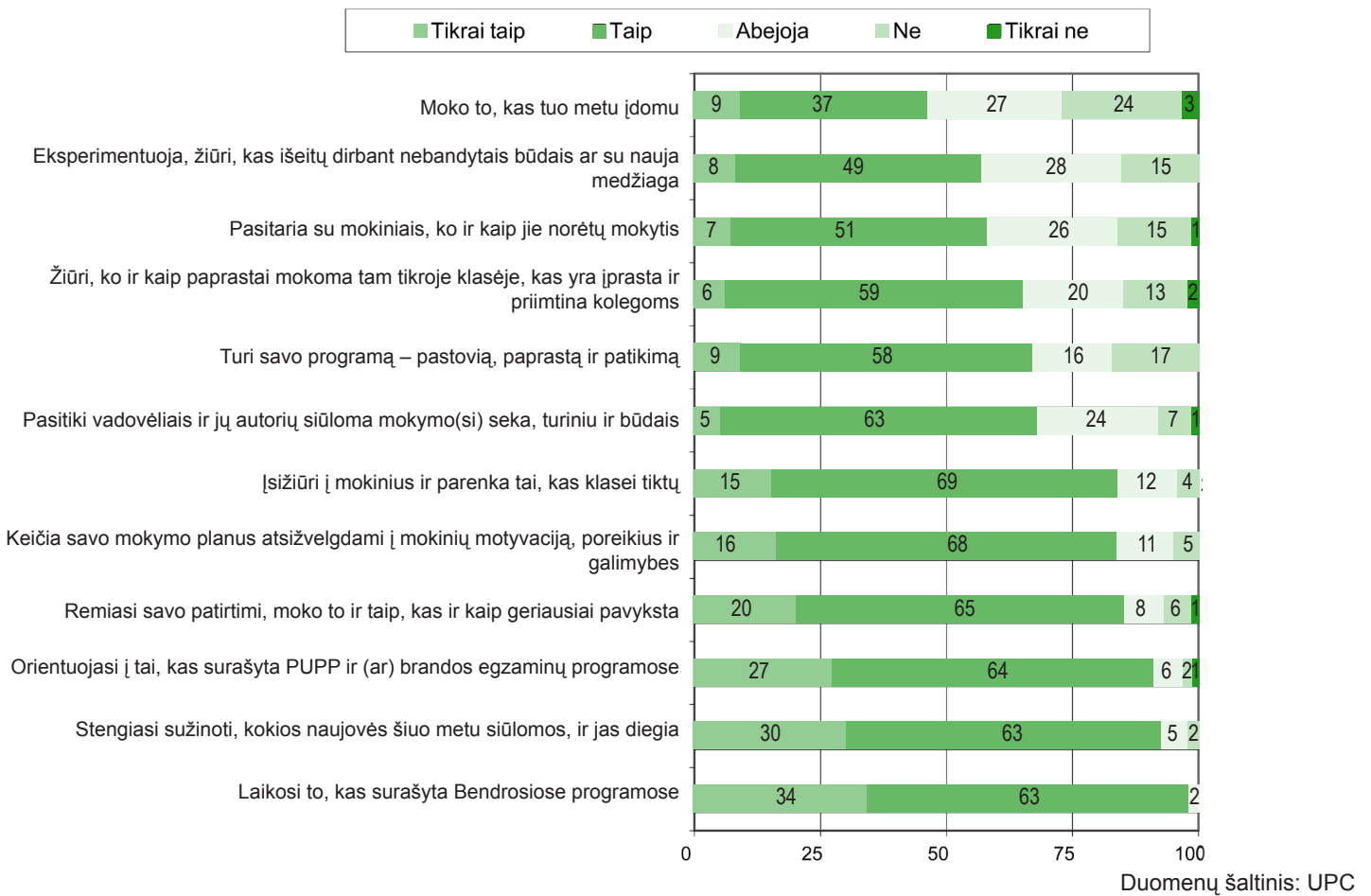
tuomet siūlomos turinio specialistų. Mokytojai taip pat remiasi tradicine savo dalyko mokymo praktika ir savo patirtimi – moko to ir taip, kas ir kaip jiems geriausiai pavyksta. Rečiau mokytojai eksperimentuoja, žiūri, kas išeis dirbant lig tol nebandytais būdais ar su nauja medžiaga ir turiniu, ir moko to, kas tuo metu įdomu, kas žadina jų pačių entuziazmą. Dauguma mokytojų parenka mokymo(si) turinį ir tikslina savo mokymo planus pagal mokomosios klasės poreikius.

Teiginiui „Pasitikiu vadovėliais ir jų autorių pasiūlyta mokymosi seka, turiniu ir būdais“ visiškai arba iš dalies pritarė maždaug du trečdaliai apklaustų mokytojų, tiesa, tik 5 proc. jų tokią savo nuostatą patvirtino (pasirinko atsakymą „Tikrai taip“). Būtina neužmiršti, kad nuo Nepriklausomybės atkūrimo galioja tvarka, kad rengiamą vadovėlį autoriai turi susieti su tuo metu galiojančiomis Bendrosiomis programomis. Tiesa, praktika rodo, kad ne visada mokiniai mokosi iš vadovėlių, atitinkančių atnaujintas programas. Todėl vyraujanti bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų nuostata renkantis mokymo(si) turinį, – pradžioje atsižvelgti į tuo metu galiojančias Bendrąsias programas, brandos egzaminų programas ir savo patirtį, o tik paskui pasitikrinti, ką siūlo vadovėlių autoriai, – yra gerai suprantama.

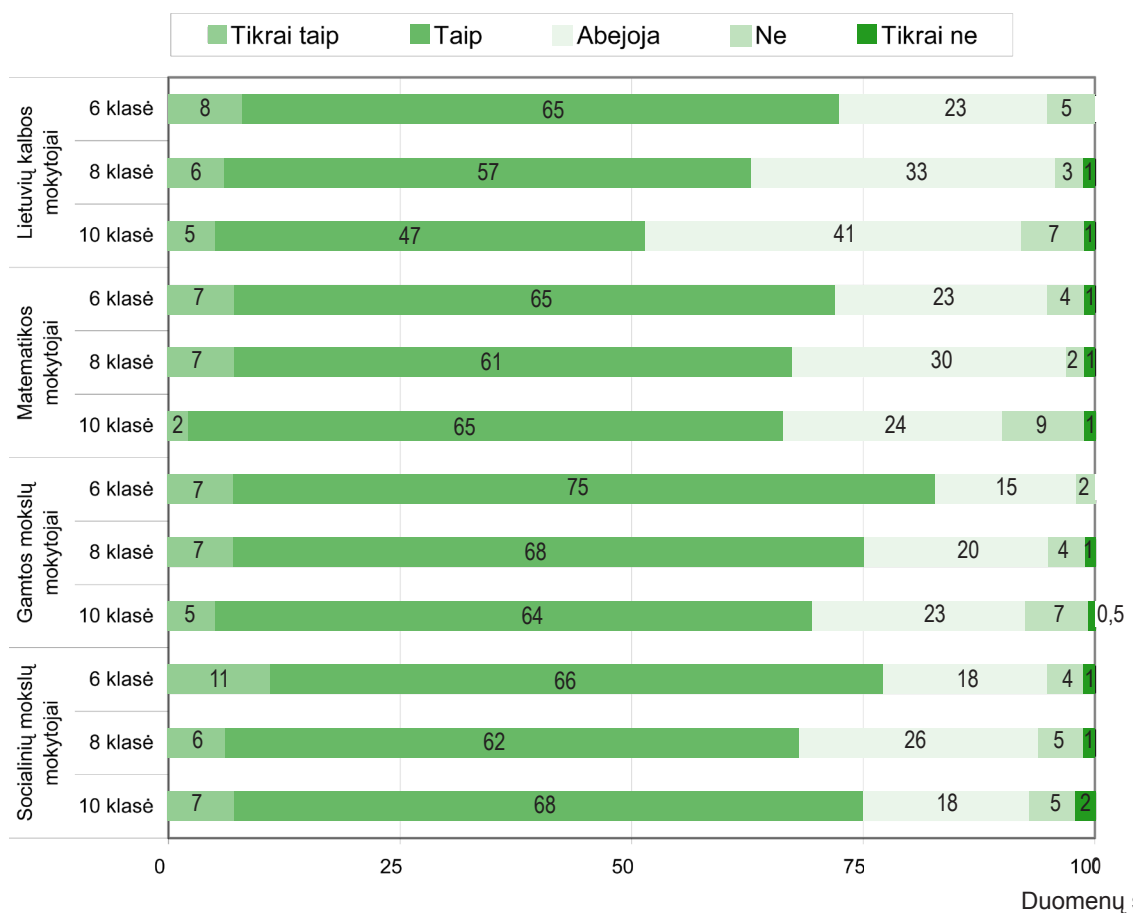
Su įvairiomis klasėmis dirbančių ir įvairių ugdomųjų dalykų mokančių bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų nuostata renkantis mokymo(si) turinį remtis vadovėliais ir jų autorių siūloma mokymo(si) seka nėra vienoda (žr. 3 pav.).

² Plačiau apie tai – <http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/tyrimai/>.

2 pav. 10 klasės mokytojų, pritariančių, abejojančių ir nepritariančių nurodytiems teiginiams apie mokymo(si) turinio rinkimosi būdą, dalis (proc.)

3 pav. Mokytojų, pritariančių, abejojančių ir nepritariančių teiginiui, kad, rinkdamiesi mokymo(si) turinį, pasitiki vadovėliais ir jų autorių siūloma mokymo seka ir būdais, dalis (proc.)

Ne mažiau kaip du trečdaliai įvairias klases ir įvairių mokomųjų dalykų mokančių mokytojų daugiau ar mažiau vadovaujasi vadovėliuose nurodyta mokymo(si) seka, turiniu ir būdais. Ypač svarbus vadovėlis žemesniosiose klasėse – mokytojai

pagal vadovėlių siūlymus labiau linkę mokyti žemesniųjų klasių mokinius nei aukštesniųjų. Skeptiškiausiai vadovėlių atžvilgiu nusiteikę lietuvių kalbos mokytojai, labiausiai pasitiki vadovėliais gamtos ir socialinių mokslų mokytojai.

NAUDOJIMASIS VADOVĖLIAIS EUROPOS ŠALIŲ BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE

Mokinių kompetencijų ugdymo svarba, orientavimasis į aktyvų ir sąmoningą mokymąsi, sparti informacinių ir komunikacinių technologijų raida pakeitė požiūrį į mokymąsi. Šiandien žinoti, kur surasti reikiamų žinių, yra svarbiau už faktines žinias. Pagal naujausią mokymosi teoriją konektyvizmą, didžiausia mokymosi vertė – galimybė kurti tikslas ir naujausias žinias kartu su kitais ir dalintis jomis tinkluose³. Todėl vadovėlis kartu su kitomis mokymo priemonėmis turi užtikrinti žinių kūrimo procesą ir sudaryti sąlygas plėtoti mokymąsi, aprėpiantį ir sujungiantį įvairių šaltinių informaciją. Vadovėlis, anksčiau buvęs pagrindinė ir vos ne vienintelė mokymosi priemonė, pamažu tampa tik viena iš jų.

Remiantis 2007 m. atliktu Tarptautiniu matematikos ir gamtos mokslų tyrimu (TIMSS, 2007) galima teigti, kad vadovėlių kaip pagrindinę mokymo priemonę naudoja nemaža dalis Europos mokytojų, tačiau vis daugiau mokytojų juo naudojasi tik kaip pagalbine priemone (žr. 1 lentelę). Lietuvoje vadovėlių kaip pagrindinę mokymo priemonę mokant matematikos naudoja 91 proc. matematikos mokytojų. Lyginant su 2003 m. šis skaičius sumažėjo, o padaugėjo naudojančių vadovėlių kaip pagalbinę priemonę. Lietuvoje nėra matematikos mokytojų, kurie visai nenaudotų vadovėlio.

1 lentelė. Naudojimasi vadovėliu mokant matematikos kaita (proc.)

Šalys	Mokydami matematikos vadovėliu naudojosi:				Mokydami matematikos vadovėliu nesinaudojo	
	kaip pagrindine priemone		kaip pagalbine priemone		2007 m.	2003 m.
	2007 m.	2003 m.	2007 m.	2003 m.		
Bulgarija	82	88	14	22	4	2
Čekija	56	n. d.	43	n. d.	1	n. d.
Italija	38	42	55	49	6	8
Didžioji Britanija (Anglija)	43	46	46	51	12	14
Didžioji Britanija (Škotija)	72	79	27	38	1	4
Lietuva	91	100	9	9	0	0
Norvegija	88	85	11	2	1	1
Rumunija	49	59	49	39	2	0
Rusija	87	88	13	14	0	0
Slovėnija	55	0	44	0	1	0
Švedija	95	100	4	10	1	1
Vengrija	55	60	43	47	1	1
Turkija	39	n. d.	53	n. d.	8	n. d.

Duomenų šaltinis: TIMSS

Tokios pat tendencijos vyrauja ir gamtos moksluose. Dauguma mokinių mokydamiesi gamtos mokslų (biologijos – 62 proc., fizinės geografijos – 65 proc., chemijos – 58 proc., fizikos – 64 proc.) vadovėlių naudoja kaip pagrindinę, o ne pagalbinę mokymosi priemonę (žr. 2 lentelę).

Panašios vadovėlio naudojimo Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose tendencijos matyti ir analizuojant Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo (PIRLS, 2006) duomenis – pa-

grindinė priemonė mokantis skaityti tebėra vadovėlis, o pagrindinė medžiaga skaitymui (net 99 proc.) yra imama iš vadovėlio.

Tarptautinių tyrimų duomenys rodo, kad šalies mokyklose vyrauja tradiciniai ugdymo metodai (mokymosi paradigma), daug dirbama su vadovėliu, pratybų sąsiuviniais, mažai naudojamos kitais mokymosi šaltiniais.

³ <http://www.connectivism.ca/about.html> [2012-02-08].

2 lentelė. Mokinių naudojimas vadovėliais gamtos mokslų pamokų metu (proc.)

Šalys	Mokinių dalis (proc.) pagal dalykus											
	Biologija			Fizinė geografija			Chemija			Fizika		
	Kiekvienos ar beveik kiekvienos pamokos metu	Apie pusės pamokų metu	Keleto pamokų metu arba niekada	Kiekvienos ar beveik kiekvienos pamokos metu	Apie pusės pamokų metu	Keleto pamokų metu arba niekada	Kiekvienos ar beveik kiekvienos pamokos metu	Apie pusės pamokų metu	Keleto pamokų metu arba niekada	Kiekvienos ar beveik kiekvienos pamokos metu	Apie pusės pamokų metu	Keleto pamokų metu arba niekada
Bosnija ir Hercegovina	52	20	29	56	17	27	51	18	31	50	18	32
Bulgarija	40	21	39	40	22	39	38	22	40	40	18	42
Čekija	47	28	24	43	26	31	39	28	33	39	29	32
Lietuva	62	18	20	65	17	18	58	19	23	64	16	20
Rumunija	41	23	26	43	21	36	38	21	41	38	21	41
Rusija	57	23	20	59	22	19	57	21	22	61	20	19
Slovėnija	33	39	28	33	36	31	29	34	37	23	33	44
Švedija	37	33	30	38	32	30	33	32	34	34	31	35
Vengrija	39	28	33	40	26	35	34	25	41	34	25	41
Ukraina	60	23	17	61	23	17	58	22	20	59	21	20

Duomenų šaltinis: TIMSS

MOKYMO PRIEMONIŲ NAUDOJIMAS PAMOKOJE

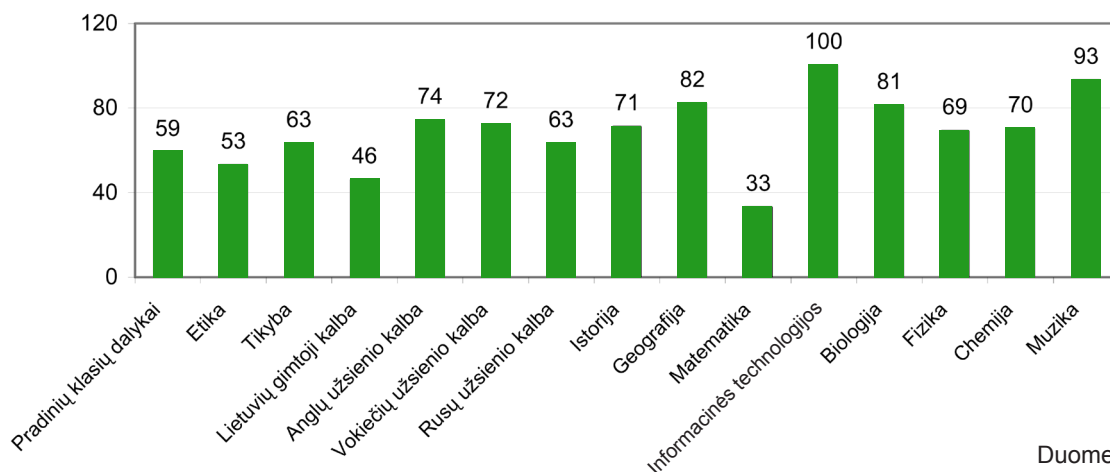
Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija⁴ nustato, kad mokytojas, be kitų sprendimų, taip pat apsisprendžia dėl mokyti skatinančios aplinkos pamokoje kūrimo, tinkamo mokymo(si) priemonių parinkimo ir panaudojimo. Todėl pats mokytojas, atsižvelgdamas į mokyklos turimus materialinius išteklius, apsisprendžia, kaip jis organizuos mokymo procesą klasėje, kokias mokymo priemones, be vadovėlio, pasirinks.

Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros išoriniai vertintojai kiekvienais metais įvertina dalies bendrojo ugdymo mokyklų veiklą. Vertindami mokyklos veiklą, išoriniai vertintojai tos mokyklos mokytojų pamokose pildė specialiai parengtą pamokos stebėjimo protokolą, kuriame, be kitų labai svarbių pamokos aspektų, pažymi, ar, be vadovėlio, naudojamos ir

kitos mokymo priemonės, o jei naudojamos, tai kokios. Aišku, mokyklos mokytojai gerai žino, kada jų mokykloje dirbs išoriniai vertintojai, kai kurie mokytojai specialiai pasirengia išorinių vertintojų atėjimui į jų pamokas. Todėl galima manyti, kad išorinių vertintojų stebimas mokytojas parodo tai, kaip jis geriausiai moka dirbti. Todėl NMVA išoriniai vertintojai, fiksuodami naudojimąsi kitomis mokymo priemonėmis stebimose pamokose, nustato visų pirma mokytojų ir mokyklos galimybes ir siekius rinktis konkrečias mokymo priemones.

6 575 stebėtų įvairių bendrojo ugdymo pamokų protokolų analizė parodė, kad **63 proc.** – maždaug dviejuose trečdaliuose – pamokų mokytojai kartu su vadovėliu naudojo dar ir kitą mokymo priemonę.

4 pav. Išorinių vertintojų stebėtų pamokų, kuriose kartu su vadovėliu buvo naudojama ir kuri nors kita mokymo priemonė, dalis (proc.) pagal mokomuosius dalykus (nurodyti dalykai, kurių pamokų stebėta ne mažiau kaip 100)

Duomenų šaltinis: UPC

⁴ Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2007 05 23 įsakymu Nr. ISAK-970, <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/uts/2007%2005%2023%20UT%20strategija.pdf>.

3 lentelė. Su vadovėliu susietų mokymo priemonių naudojimo pamokoje dažnumas (proc.)
(mokytojai toje pat pamokoje galėjo naudoti ir kelias mokymo priemones)

Tradicinės vaizdinės priemonės (žemėlapiai, plakatai, paveikslai, modeliai)	Žodynai, žinynai, atlasai, kitos knygos	Mokytojo parengta dalijamoji medžiaga	Chemijos, fizikos, biologijos įranga ir medžiagos	Audiovizualinės ir (arba) vizualinės priemonės (dažniausiai – pateiktys), rodomos visai klasei ar grupei	Audialinės priemonės (garso įrašai), kurių vienu metu klausosi visa klasė ar grupė	Individualiam darbui skirtos skaitmeninės priemonės, kai klasėje yra vienas ar keli kompiuteriai	Individualiam darbui skirtos kompiuterinės mokymo priemonės, kurių užtenka visiems mokiniams
20	8	17	4	19	12	3	5

Duomenų šaltinis: UPC

Analizuojant pagal mokomuosius dalykus matyti, kad vienos su vadovėliu susietos mokytojo naudojamos mokymo priemonės yra universalios, kitos – labiau susijusios su dalyko specifika. Pavyzdžiui, universalios mokymo priemonės, kurios naudojamos daugelio dalykų pamokose, yra tradicinės vaizdinės priemonės, mokytojo parengta dalijamoji medžiaga (išoriniai vertintojai pažymėjo, kad kai kurie mokytojai skatina mokinius tokią dalijamąją medžiagą segti į specialų segtuvą), taip pat audiovizualinės ir vizualinės mokymo priemonės. Labiau su dalyko specifika susijusios yra audialinės mokymo priemonės, žodynai, žinynai ar kitos knygos, chemijos, fizikos ir biologijos įranga ir medžiagos. Beveik visose informacinių technologijų ir muzikos pamokose kartu su vadovėliu buvo naudojama dar kokia nors mokymo priemonė. Vadovėlių papildančios mokymo priemonės itin dažnai naudojamos ir geografijos, biologijos pamokose. Rečiausiai kitos mokymo priemonės kartu su vadovėliais buvo naudojamos matematikos ir lietuvių gimtosios kalbos pamokose.

Tyrimo duomenys rodo, kad mokytojai, net ir žinodami, jog į jų pamoką gali ateiti išorinis vertintojas, paprastai retai pamokose naudoja į individualų mokinio darbą orientuotas skaitmenines mokymo priemones. Galima teigti, kad infor-

macinių technologijų kabinetais menkai naudojamos kitų mokomųjų dalykų pamokoms. Plačiai Lietuvoje rengiamos ir platinamos įvairių mokomųjų dalykų skaitmeninės mokymo priemonės per pamokas dažniau naudojamos tik kaip į bendrą mokinių darbą orientuotos mokymo priemonės, demonstruojamos daugialypės terpės įranga ar interaktyviojoje lentoje.

Iš tyrimo duomenų aiškėja, kad gamtamokslinio ugdymo dalykų mokytojai mažai laiko skiria realiam gamtos procesų demonstravimui, o vietoje to net ir pamokose, kuriose dalyvauja išorinis vertintojas, dažniau orientuojasi į visai klasei, o ne individualiam darbui skirtas tradicines mokymo priemones ir skaitmenines mokymo priemones (paprastai – pateiktis).

Mokymui diferencijuoti ir papildomai informacijai teikti mokytojai gana dažnai naudoja savarankiškai parengtą dalijamąją medžiagą. Analizuojant vadovėlio ir kitų mokymo priemonių naudojimą pamokoje pagal mokymo koncentrus pastebėta, kad mokytojo parengta dalijamoji medžiaga maždaug vienodai dažnai naudojama pradinėse ir 9–12 (1–4 gimnazijos) klasėse, bet statistiškai reikšmingai rečiau – 5–8 klasėse.

ŠALTINIAI, KURIAIS REMTASI APIBŪDINANT VADOVĖLIŲ TURINIO KOKYBĘ IR NAUDOJIMĄ PAMOKOJE

Aptariant vadovėlio turinio kokybės aspektus remtasi šiais šaltiniais: J. Mikk. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main, 2001; A. Haynes. *Writing Successful Textbooks*. London, 2001; A. J. C. Reints, H. J. Wilkens. *Evaluating the quality of textbooks from the perspective of learning process*. 10th International Conference on Textbooks and Educational Media, IARTEM, 2009.

Duomenys apie vadovėlių naudojimą Europos valstybių bendrojo ugdymo mokyklose imti iš Tarptautinio matematikos ir gamtos mokslų tyrimo (TIMSS, 2007) ir Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo PIRLS (PIRLS 2006) ataskaitų.

Duomenys apie įvairių veiksnių įtaką, mokytojams renkant mokymo ir mokymosi pamokoje turinį imti iš nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų. Rengiantis šiems tyrimams atrenkama atsitiktinė reprezentatyvi mokinių imtis. Siekiant ne tik įvertinti mokinių pasiekimus, bet ir paaiškinti pasiekimų skirtumus, išanalizuoti pasiekimams įtakos turinčius veiksnius, apklausiami ir atrinktų dalyvauti tyrime mokinių mokytojai. Naudotasi Švietimo plėtotos centre 2007 m. atlikto 8 klasių mokinių nacionalinio pasiekimų tyrimo bei 2008 m. atlikto 6 ir 10 klasių mokinių nacionalinių pasiekimų tyrimų rezultatais. Apklausiant 6 klasės mokinius, kartu apklausti ir 1 038 šių klasių mokinius mokantys lietuvių kalbos, matematikos, istorijos, geografijos, kurso „Gamta ir žmogus“ mokytojai iš 137 mokyklų. Apklausiant 8 klasės mokinius, kartu apklausti ir 989 šių klasių mokinius mokantys lietuvių kalbos, matematikos, biologijos, chemijos, fizikos, istorijos ir geografijos mokytojai iš 157 mokyklų. Apklausiant 10 klasės mokinius, kartu apklausti ir 1 025 šių klasių mokinius mokantys lietuvių kalbos, matematikos, biologijos, chemijos, fizikos, istorijos ir geografijos mokytojai iš 171 mokyklų.

Duomenys apie tai, kaip Lietuvos mokytojai vertina vadovėlių turinio kokybę, imti iš kompleksinio tyrimo „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo padėties ir perkvalifikavimo poreikių priešmokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo ir neformalaus vaikų švietimo įstaigose įvertinimas“. Tyrimas užsakytas įgyvendinant Ugdymo plėtotos centro vykdomą ir Europos socialinio fondo bei Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą projektą „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra“. Tyrimą atliko tyrimų bendrovė RAIT 2011 m. kovo–balandžio mėnesiais. Iš viso apklausta 1 000 respondentų.

Duomenys apie kitų mokymo priemonių naudojimo pamokoje dažnumą imti iš tyrimo „Su vadovėliu siejamų mokymo priemonių naudojimas bendrojo ugdymo mokyklos pamokoje“. 2011 m. birželio–gruodžio mėnesiais atlikta Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros išorinių vertintojų 2010–2011 metais Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose stebėtų pamokų protokolų antrinė analizė. Iš viso buvo išanalizuoti 6 575 įvairių mokomųjų dalykų pamokų 98-iose šalies bendrojo ugdymo mokyklose stebėjimo protokolai. Tyrimą atliko UPC metodininkas dr. A. Kalvaitis. Visa tyrimo ataskaita pateikiama internete adresu: http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/tyrimai/failai/Mokymo_priemoniu_naudojimas_pamokoje-galutine_tyrimo_ataskaita.pdf.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė: dr. Daiva Bigelienė, Nacionalinio egzaminų centro Mokinių pasiekimų tyrimų ir analizės skyriaus vedėjo pavaduotoja, Asta Birgelytė, dr. Linas Jašinauskas, dr. Albinas Kalvaitis, Kornelijus Šleževičius, Ugdymo plėtotos centro Veiklos analizės ir kokybės užtikrinimo skyriaus darbuotojai.

Konsultavo: Edita Sederevičiūtė, Ugdymo plėtotos centro Ugdymo turinio naujovių sklaidos modelio projekto vadovė, Giedrius Vaidelis, Ugdymo plėtotos centro direktorius, Vilija Zeliankienė, Ugdymo plėtotos centro Ugdymo turinio skyriaus metodininkė.

BENDROJO UGDYMO DALYKŲ VADOVĖLIAI: TURINIO KOKYBĖ IR NAUDOJIMAS PAMOKOJE

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2012-06-05. Tir. 1 800 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Grafija“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius

ISSN 1822-4156